

Autorinė kūryba suvalkiečių kanklininkų repertuare

VYTAUTAS ALENSKAS

Klaipėdos universitetas

Anotacija. Gausiame suvalkiečių kanklininkų repertuare vyrauja šio krašto liaudies dainos šokiai ir žaidimai. Tačiau tam tikrą dalį jame sudaro ir autorinė kūryba. Analizuojant Prienų rajono Skriaudžių kanklininkų ansamblio „Kanklės“ programas tokia kūryba pastebima per visą beveik šimto dešimties metų veiklos laikotarpį. Šiame straipsnyje pristatomi autorinių kūrinių autoriai, aptariama, kaip ir kodėl vieni kūriniai įeina į ansamblio repertuarą, o kiti atmetami. Aiškinamasi, kokios kūrėjų asmeninės savybės ar kiti veiksniai lemia tai, kad jie imasi tokios kūrybinės veiklos.

Pagrindiniai žodžiai: autorinė kūryba, autentiškas folkloras, literatūrinis tekstas, kanklininkų repertuaras.

Abstract. Suvalkija region folk songs, dances and games prevail in the repertoire of *kanklės* players in this region. However, author's works take up a certain part of the repertoire too. The analysis of *Prienai* region *Skriaudžiai Kanklės* ensemble program shows that author's works have been observed in their repertoire for more than a hundred years of their activity. In the article there are examined the questions like who creates author's works, how and why they are included in the ensemble repertoire or rejected, what personal characteristics, qualities or other factors predetermine their involvement.

Key words: author's creation works, authentic folklore, literary text, repertoire of *kanklės* players.

Tyrimo objektas: suvalkiečių kanklininkų autorinė kūryba ir jos vieta kankliavimo repertuare.

Straipsnio tikslas: išanalizuoti autorinių kūrinių tapimo autentišku folkloru ar jų atmetimo priežastis, apibūdinti kūrėjų asmenybes ir jų santykį su kankliavimu ir kanklininkais.

Tyrimų metodika: duomenų analizės, lyginimo, apibendrinimo metodai.

Įvadas

Įprasta manyti, kad autorystės anonimiškumas tautos muzikiniame folklore yra vienas pagrindinių jo autentiškumo požymių. Tačiau taip pat nesiginčijama, kad autentiškieji (anoniminiai) folkloro pavyzdžiai taip pat buvo kažkieno ir kažkada sukurti, jiems taip buvo suteikti pirminiai pavidalai. Suprantama, nerasytiniu būdu plintantys, įvairių pateikėjų ir perteikėjų interpretacijų gludinami, taip pat laiko ir tradicijos veikiami, jie tiesiog „pameta“ savo pirmąją kūrėją ir

tampa daugiavariante tautos muzikinės kultūros nuosavybe, t. y. folkloro paveldu. Dėl gyvos atminties ir rašytinių šaltinių autorinę kūrybą bei jos vartimą anonimiškai (liaudies) galime stebėti ir analizuoti tyrinėdami suvalkiečių kanklininkų repertuarą ir jų autorinės kūrybos pavyzdžius.

Suvalkietiškos kanklės ir kankliavimas laikomas vėlyviausia iš visuose Lietuvos regionuose (Aukštaitijoje, Žemaitijoje, Suvalkijoje) žinomų šio instrumento ir jo muzikos apraiškų. Todėl ir jų repertuaras, lyginant su kitais regionais, yra vėlyvesnio laikotarpio, o jo tolesnio formavimosi faktų pastebime ir dabar. Šis procesas gana aiškiai atsiskleidžia tyrinėjant vieno seniausių Lietuvoje (įkurtas 1906 m.) Prienų rajono Skriaudžių kanklininkų ansamblio „Kanklės“ repertuarą ir su šiuo kolektyvu susijusių kanklininkų kūrybinį palikimą.

Beveik išimtinai visi šio kolektyvo autorinio repertuaro kūrėjai tam tikrą laiką vadovavo minimam ansamblui. Ne visos ansamblių sukurtos dainos ar instrumentiniai kūrinių pateko į ansamblio repertuarą, o ir patekę jame ilgesnį laiką išliko. Vis dėlto jo programose beveik visais laikotarpiais vyravo tame krašte žinomos ir populiarios liaudies dainos ir šokiai. Autoriniai kūriniai, ansamblyje atliekami ne vieną dešimtmetį, jau pradinuose variantuose savo melodika, literatūrinių tekstų turiniu ir kitais bruožais buvo artimi Suvalkijos krašto autentiškajam folklorui. Taisymo, ypač tekstų, žinoma, čia neišvengta. Tai darė ir patys autoriai, ir vėliau vadovavę ansamblui kanklininkai, ir net kiti asmenys. Taigi, savotiškas tokių kūrinių variantiškumo atsiradimo, jų tam tikro gludinimo procesas vyko, buvo ir yra pastebimas per palyginti trumpą maždaug šimto metų laikotarpį.

Beveik visų autorinių dainų tekstai yra sukurti pačių muzikos autorių.

Kolektyvo kanklininkų autorinė kūryba

Didžiausią indėlį į suvalkietišką kanklių ir kankliavimo gaivinimą, jo populiarinimą, davusį impulsą kankliavimo sąjūdžiui visoje Lietuvoje, įnešė **Pranas Puskunigis** (1860–1946). Nors jo kūryba priskirtina mėgėjiškajai, tačiau jis muzikinio pasirengimo pagrindus turėjo. P. Puskunigis dvejus metus mokėsi Veiverių mokytojų seminarijoje, kur pramoko groti smuiku ir klarnetu, o būdamas dvidešimt dvejų metų Kaune mokėsi vargonininkauti (1, p. 6). Tad jo kūryboje mėgėjiškumas dera su profesionalumo pradmenimis. Antai P. Puskunigio siūlyta, o vėliau ir iš tikrųjų naudota kanklių ansamblio sudėtis: *pyplė* (*piccolo* – V. A.), *sopranukė*, *altukė* ir *boselis*¹. Šios ar mažesnės sudėties kanklių ansambliams jis parašė nemažai kūrinių, tačiau pažymėtina, kad visos kanklių partijos (net ir dažniausiai melodiją skambinančioms *sopranukėms*, yra vienbalsės. Tai nebūdinga šiam akordiniam instrumentui. Čia taip pat dažnai nepaisoma balsovados, kontraptiškumo ir kitų reikalavimų. Tad tokie kūriniai bent kol kas lieka archyvų lentynose.

1 P. Puskunigis. Užrašai. LTR 3081 (1704).

P. Puskunigio rašytinių palikimą sudaro septyni šimtai aštuoniasdešimt septynios pozicijos. Tai kanklėms pritaikytos lietuvių liaudies dainų ir šokių melodijos, originalios dainos, giesmės, instrumentinė muzika, eilėraščiai, atsiminimai, straipsniai, vaizdeliai scenai, literatūros kūrinių vertimai iš rusų ir lenkų kalbų, kankliavimo vadovėliai (1, p. 11). Tyrinėjant šią medžiagą paaiškėjo, kad šis skaičius gerokai mažesnis. Taip yra todėl, kad liaudies melodijas ir savo kūrybą P. Puskunigis užrašinėjo ir ją vis taisė, perrašinėjo iki pat savo gyvenimo pabaigos. Vienuose sąsiuvinuose randame tik dainos žodžius, kitur jau su melodija, o dar kitur tik melodiją ir pirmą posmą. Tad daug kas paaiškėja atskleidus sąsiuvinį Nr. 30, kur, matyt, jau silpno žmogaus ranka įrašyta: „Reikia parinkti tikresnes ir gražesnes, 1943 m. peržiūrėtas. Vėliau darytos dainos gražesnės ir geresnės“². Matyt, ir pats autorius, sulaukęs brandaus amžiaus, kritiškiau vertino savo kūrybą ir suprato, kad ne visos dainos vertos išlikti. Dar tikslesnį dainų skaičių – keturiasdešimt aštuonias – nurodo jo sūnus Leonas Puskunigis (4, p. 1).

P. Puskunigio kūryboje pastebima dviejų ryškių įvykių įtaka. Tai lietuviškos spaudos atgavimas 1904 m. ir Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimas 1918 m. Visą jo kūrybą vienija kanklių ir tėvynės tematika. Sunku rasti muzikinį ar literatūrinį kūrinių, kuriame nebūtų minimos kanklės ir Lietuva.

Skriaudžių kanklininkų repertuare per paskutiniuosius penkiasdešimt metų visada būdavo bent po vieną ar po kelis maždaug iš dešimties populiariausių P. Puskunigio kūrinių, iš viso apie dvidešimt du (2, p. 12–33). Beveik visą ansamblio gyvavimo laiką išsilaiškė „Daina apie senovę“ (pradinis pavadinimas „Paklausykite jūs, lietuviai“). Ji buvo populiari ne tik šiame ansamblyje, bet ją mėgo ir kitų apylinkių kanklininkai. Šią dainą dar 1937 m. Kaune į fonografo plokštelę įkankliavo Simas Popiera iš Sasnavos valsčiaus, Salemos Būdos kaimo.

Ypatingo pripažinimo ir net pagarbos sulaukė P. Puskunigio „Kanklininkų himnas“ (autorius užrašyta „Kanklininkų imnas“ – *h* raidė tais laikais dažnai buvo praleidžiama arba kito į *g*). Kiekvienos Dainų šventės nuo 1998 m. Kanklių popietės programa iškilmingai pradeda šiuo himnu. Jį skambina Skriaudžių kanklininkų ansamblis „Kanklės“, o dainuoja visi popietės dalyviai ir net klausytojai.

Autorinės kūrybos gausa taip pat pasižymėjo P. Puskunigio mokinys ir ilgametis Skriaudžių kanklininkų ansamblio vadovas **Antanas Degutis** (1899–1992). Jis, baigęs Skriaudžių pradžios mokyklą, kaip ir jo mokytojas mokėsi Veiverių mokytojų seminarijos parengiamosiose klasėse. Tačiau, prasidėjus 1914 m. karui, mokymasis nutrūko, nes seminarija buvo evakuota į Voronežą³. A. Degutis jau nuo šešerių metų pradėjo skaityti. Skaitė ir rašė ne tik lietuvių, bet ir rusų kalbomis. Skambinti kanklėmis pradėjo vienuolikos metų. Pirmąsias kankles, dar su mediniais varžikliais (kuoleliais), nusipirko iš savo draugo Vinco Baguckio⁴.

² Ten pat.

³ A. Degutis. Mūsų šeimos ir mano gyvenimo aprašymas (rankraštis).

⁴ Ten pat.

Tuomet ir pradėjo pirmuosius kūrybinius bandymus. Pradžioje tai buvo eilėraš-čiai, vėliau kai kuriems iš jų sukūrė ir melodijas.

A. Degučio kūrybos dainos ir šokiai kanklininkų ansamblio repertuare pra-
dėjo atsirasti tada, kai jis nuo 1920 m. pradėjo šiam kolektyvui vadovauti. Jo
tekstuose vyrauja gamtos grožio, tėviškės ir tėvynės, meilės, žmonių tarpusavio
santykių temos.

Ansamblio repertuare iki šiol išliko apie dešimt A. Degučio dainų (2, p. 35–
42). Populiariausia – polka „Skamba kanklės“. Šis polkos metro ir ritmo kūrinėlis
apie darbą ir smagų pasilinksminimą jį pabaigus yra mėgstamas visų kartų kankli-
ninkų. Dažniausiai juo baigiama koncerto programa. Pagal šią muziką choreogra-
fė Irma Baukytė sukūrė šokį, tik jau pavadinimą pakeitė į „Muštokinę“ (3, p. 71),
mat šokyje vaizduojamas sviesto mušimas. Jį pašoko 2014 m. Dainų šventės Šokių
dienes programos dalyviai. Kitas populiarumu mažai nusileidžiantis minėtai pol-
kai yra A. Degučio kūrinėlis „Šienpjovėlis“ („Aleksandra“). Jo melodija smagi,
metras ir ritmas atitinka šokį „Aleksandra“. Tekste susilieja gamtos grožio, darbo
ir meilės temos. Apie du dešimtmečius ansamblio „Kanklės“ sudėtyje buvo pagy-
venusių žmonių šokėjų grupė, jie mielai šoko ir šį šokį.

A. Degučio kūrybai įtakos taip pat turėjo prieskario ir pokario laikotarpiams
plitę liaudiškieji romansai. Labiausiai pavykusiais galima būtų laikyti jo „Sugrįžk“;
„Nelauk jau manęs, numylėta“; „Miegok saldžiai“; „Rudens daina“.

Nepraranda populiarumo ir dvi dainos, parašytos kitų poetų tekstais. Labai
artima Suvalkijos krašto liaudies dainoms yra „Yra šalis“ pagal Prano Vaičiailio
eilėraščių. Netoli Skriaudžių tekantį Pilvės upelį ir jo pakrančių gamtos grožį pie-
šiantis Juozo Mekšraičio eilėraštinis „Kur mes gyvenam“ gražiai susilieja su nuotai-
kinga A. Degučio muzika. Yra ir atvirkščias pavyzdys – A. Degutis žodžius parašė
P. Puskunigio sukurtam „Žalgirio maršui“.

Savitai susiklostė santykis su kanklėmis ir kankliavimu P. Puskunigio sūnaus
Leono Puskunigio (1910–1994) gyvenime. Vaikystėje išmokęs kankliuoti iš
tėvo, prie šio instrumento ir kūrybos jis grįžo tik išėjęs į pensiją ir parvykęs gy-
venti į tėvo namelį Skriaudžiuose.

L. Puskunigio jaunystės ir brandos metai buvo skirti studijoms Kauno moky-
tojų seminarijoje, Aukštuosiuose kūno kultūros kursuose. Vėliau jis dirbo įvai-
riose mokyklose, sporto organizacijose, buvo krepšinio, lengvosios atletikos ko-
mandų narys. 1943–1945 m. jis patyrė Štuthofo koncentracijos stovyklos kalinio
dalią. Po karo – Kūno kultūros instituto dėstytojas, treneris.

L. Puskunigis 1978–1979 m., jau būdamas pensininkas, vadovavo Skriaudžių
kanklininkams. Tuomet į ansamblio repertuarą jis vėl grąžino kai kurias savo
tėvo dainas ir pasiūlė savo kūrybos. Populiariausi jo kūriniai – „Kanklių saktė“;
„Kanklės tekartoja“; „Aitvaras“; „Štuthofo kalinio giesmė“; „Klonio upelis“ ir kiti.
Visų jų literatūriniai tekstai yra sukurti paties muzikos autoriaus. P. Puskunigiui
iš ansamblio pasitraukus ansamblio repertuare kurį laiką dar išsilaikė geriausiai

pavykusi „Kanklių sakmės“ dalis – daina „Virsi aržuolėli“. Po kurio laiko jau ir jos programose nebeliko.

Tik vieną, tačiau kelis dešimtmečius išsilaikiusią ansamblio repertuare ir dar nepamirštą iki šiol dainą sukūrė **Antanina Mikušauskaitė-Garkauskienė** (1923–2008). Tai linksma, humoristinė, nevalyvus senbernius pašiepianti daina.

A. Garkauskienė, kilusi iš meniniais gabumais pasižymėjusios šeimos, jaunystėje išmoko kankliuoti, gerai dainavo. Įdomu tai, kad pabandžiusi kankles pakeisti akordeonu – vėl prie jų sugrįžo: „[...] senosioms kanklėms sulūžus, nusipirko akordeoną ir juo išmoko groti. Bet neilgai grojo – ne tas, kas kanklės, ir gana“ (5, p. 198). Kaip ir kitiems kūrėjams, A. Garkauskienei buvo artimos ir kitos meno šakos – jos namelio vieno kambario sienos papuoštos pačios tapytais paveikslais.

Kūrinių perkūrimai

Tyrinėjant Skriaudžių kanklininkų autorinę kūrybą, atkreiptinas dėmesys į dainų, ypač jų tekstų, perkūrimo faktus. Štai populiarioji P. Puskunigio „Daina apie senovę“, kurioje labai aiškiai užsimenama apie buvusias Lietuvos okupacijas, spaudos draudimą, tarybiniais laikais buvo nepageidaujama. Todėl šio krašto šviėsuoliai kreipėsi į poetą Eugenijų Matuzevičių, kuriam šį tekstą perkūrus, jis tapo trumpesnis, sklandesnis, o pati dainos idėja „tarp eilučių“ išliko. Ši daina visada skamba koncerto pradžioje.

Panašiai pasielgė ir A. Degutis, perkūręs P. Puskunigio dainos „Ar tu žinai, mano broli“ tekstą. Žinoma, posmelį su tekstu: „Kur Baltija ir Juodmarės, kur lietuviai vedė kares. Vytautas ten viešpatavo ir už Tėvynę kariavo“ teko pakeisti, bet dainos idėja išliko.

Dar viena autorinė daina buvo kanklininkų repertuare maždaug 1960–1970 m. Tai Antano Budriūno „Geltieji lineliai“. Tačiau kai tik atsirado sąlygos nepaisyti reikalavimo koncertų programose turėti tarybinių dainų – ji visam laikui buvo atmesta.

Išvados

1. Išnagrinėjus Skriaudžių kanklininkų ansamblio repertuare buvusius ir esamus autorinius kūrinius galima teigti, kad jų kūrėjai buvo labiau išprusę, turintys ne tik muzikinių, bet ir literatūrinių gabumų, kitų meninių polinkių, gerai pažįstantys autentišką folklorą asmenys, gebantys sukurti jam artimų, liaudiškos muzikos bruožų turinčių autorinių kūrinių.

2. Autorių sukurti kūriniai liaudies muzikos atlikėjų yra arba tam tikrą laiką gludinami, jiems suteikiant to krašto autentiškam folklorui būdingų bruožų, arba atmetami.

3. Autoriniai kūriniai, kurie mažiau artimi liaudies dainų pradams, programose dažniausia išlieka tik jų kūrėjo vadovavimo ansambliui laikotarpiu.

4. Kanklininkų repertuare išliko ir tapo mėgstami tik artimi liaudiškai melodikai kūriniai.

Šaltiniai

LTR – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas.

Degutis A. *Mūsų šeimos ir mano gyvenimo aprašymas* (rankraštis). Asmeninis V. Alensko archyvas.

Literatūra

1. Alenskas V. *Pranas Puskunigis ir Skriaudžių kanklininkai*. Klaipėda: Rytas, 1992.
2. *Ant devinto kalnelio*. Sud. V. Alenskas. Kaunas: ARX-Baltica, 1997.
3. 2014 lietuvių dainų šventė *Čia mano namai*. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 2014.
4. Puskunigis L. *Senovinių kanklių sutarai*. Prienai: INFORama, 1993.
5. *Aš išdainavau visas daineles II*. Sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė. Vilnius: Vaga, 1988.

VYTAUTAS ALENSKAS

AUTHOR'S MUSIC COMPOSITIONS IN THE REPERTOIRE OF SUVALKIJA KANKLĖS PLAYERS

Summary

All the samples of folklore used to be created some time by somebody. In the course of time they spread non-written way and under the influence of different performers as a rule became as important folklore heritage.

Author's compositions and their gradual turn into anonymous (folk) can be observed while studying the repertoire and author's music samples of *Suvalkija kanklės* players.

Suvalkija kanklės and the way of playing the *kanklės* are considered to be the latest in comparison to other Lithuanian regions where this instrument and its music were known. The repertoire for this reason is also of a later period and the facts of its further formation can be traced even nowadays. This process can be vividly revealed by studying the repertoire of *Prienai* region *Skriaudžiai Kanklės* ensemble (one of the oldest in Lithuania,

founded in 1906) as well as the creative heritage of the ensemble *kanklės* players.

Many of these creative people were the leaders of the ensemble for a certain period of time. Not all the songs or instrumental pieces composed by the ensemble members were included in the ensemble repertoire. Well-known, popular folk songs and dances of the region prevailed in the program all the times.

Author's compositions, which have been performed by the ensemble for some decades, at the initial stages were already close to *Suvalkija* area folklore for the melody, literary content and other traits. In the course of time the songs, especially the words, were slightly changed. This was done by the authors themselves, by the *kanklės* players leading the ensemble or even other people. So the polishing process of author's works, which have remained on the repertoire, was carried out and observed in a relatively short time of a century of the ensemble activity.